

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

Лексика српског језика с обзиром на сферу употребе

■ **Историзми** – ријечи које су се престале употребљавати у савременом језику са нестанком предмета и појава које су означавале; можемо их наћи у књижевним и историјским текстовима

Примјери: феудалац, робовласник, содаџија, кириџија, нахија,...

■ **Архаизми**- ријечи које су замијењене другим ријечима; нема их у широкој употреби савременог језика; застарјеле ријечи

Примјери: алас (рибар), плајваз (оловка), писменица (граматика), видар (љекар), војна (рат),...

- **Неологизми** – новостворене ријечи чији је процес прихватања у току; најчешће ријечи за нове појмове

Примјери: фејсбучити, гуглати, лајковати, твитераш,...

- **Дијалектизми** – ријечи ограничене на уже језичко подручје; не улазе у књижевнојезичку норму

Примјери: иксан (човјек), фиранга (завјеса), писо (писао), реко (рекао), отоич (малоприје), вашор (вашар),...

- **Регионализми** – ријечи које се употребљавају у ширим регионима, покрајинама; не улазе у књижевнојезичку норму

Примјери: пенџер (прозор), теферич (разговор), помидор (парадајз), шпацирати (шетати се),...

- **Локализми** – ријечи које се чују на једном малом језичком подручју (у неколико села или само једном селу)

Примјери: компир (кромпир), шеница (пшеница), рато (рат), куруз (кукуруз),...

• **Жаргонизми** – ријечи карактеристичне за поједине друштвене групе, најчешће младе; не улазе у књижевнојезички стандард

Примјери: цимнути (назвати), комп (компјутер), старци (родитељи), кец (јединица), риба (дјевојка), смор (досада),...

▪ **Напомена: Многе ријечи прелазе из једне сфере у другу и не могу се некада ограничити само на једну.**

Нпр. Архаизам може да буде и регионализам, неологизам је понекад и жаргонизам, ...

▪ **Језик је жива материја и сталне су промјене.**

▪ **Пронађите примјере за све наведене групе ријечи!**

Термини и терминологи рјечници

■ **Термини** – ријечи за појмове у разним струкама (науци, техници, умјетности)

■ **Особине термина:**

а.) једнозначност (моносемичност)

б.) прецизност

в.) тачност

Термини у информатици: фолдер, фајл, компјутер, хардвер, софтвер,...

Термини у књижевности: оксиморон, анафора, дистих, катарза, солилоквиј,...

Термини у медицини: хипертензија, анемија, антипиретик, мускулатура, бронхитис,...

Термини у граматици: конјугација, локатив, компаратив, морфема, синтагма,...

Термини у физици: молекул, протон, инерција, гравитација

Термини у хемији: валентност, база, киселина, натријум хлорид, једињење,...

Термини у географији: изохипса, седимент, ерозија, хемисфера,...

Однос између интернационализма и домаће, српске ријечи

Термин може да буде и домаћа, српска ријеч

Примјери: правопис, несвршени (глаголи), таложни, малокрвност, временске (реченице)

Интернационализам – домаћа ријеч

ортографија – правопис; имперфективни – несвршени;
седиментни – таложни; анемија – малокрвност; темпоралне – временске

Наведене ријечи су синоними.

Неки термини се са различитим или истим значењем јављају у неколико струка.

Примјери: ротација, оглед, процес, операција,...

Терминологија – скуп свих ријечи једне струке, области или науке

Терминолошки рјечници – рјечници у којима су објашњене све лексеме једне струке

Домаћи задатак!

**Састави мали термилошки рјечник за
појмове из своје струке!**

ФРАЗЕОЛОГИЗМИ

Фразеологизам је устаљен скуп од двије или више ријечи који има јединствено значење.

Сви такви скупови чине **фразеологију** српског језика, а и дио лексикологије који их проучава (од грч. phrasis- „израз, говорни обрт” и logos-наука).

Примјери:

Пала му сјекира у мед (посрећило му се)

С неба па у ребра (изненада)

Држати језик за зубима (ћутати)

Кад на врби роди грожђе (никада)

Тражити длаку у јајету (гледати све у ситне детаље)

Тјерати мак на конац (тражи савршенство)

Млатити празну сламу (причати глупости)

Ахилова пета (слабост)

С мјене па на уштап (врло ријетко)

Обрати зелен бостан (зло проћи)

Фразеологизам мора задовољити три захтјева:

- 1) Мора бити **устаљен**, што значи да мора бити употријебљен у истом распореду дијелова који чине скуп;
- 2) Мора имати **сложену структуру**, што значи да мора бити састављен од најмање три ријечи;
- 3) Мора имати **јединствено** значење.

Фразеологизми се одликују сличношћу са слободним скуповима ријечи као дијеловима реченице по томе што су то, најчешће, **синтагме**, групе ријечи са синтаксичком функцијом у реченици или, пак, **зависне реченице**, односно **незавршене реченице**.

По саставу фразеологизми могу бити:

- ❖ **Приједлошко-надежне конструкције:** испод жита (радити кришом), до голе коже (опљачкати потпуно),...
- ❖ **Синтагме:** мачји кашаљ (ситница), бог и батина(главни) ,од а до ш (све),...
- ❖ **Зависне реченице:** Гдје је и Бог окренуо леђа,...

По значењу, фразеологизми се дијеле на два типа:

1. **Глобални фразеологизми** - они фразеологизми код којих постоји узајамна зависност међу пунозначним ријечима које их чине, на примјер: Сатјерати у мишју рупу, Богу иза ногу,...
2. **Компонентни фразеологизми** - они фразеологизми у којима је само један њихов саставни дио носилац фразеолошког значења, и то тако што управо он има пренесено значење, на примјер: обећавати златна брда и долине, гледати крајем ока,...

- **Домаћи задатак!**
- Сјети се неколико примјера за фразеологизме који су по саставу приједлошко – падежне конструкције, синтагме и зависне реченице!

Лексикологија
- утврђивање -

- Какве су то полисемичне ријечи?
- По чему се разликују ријечи улаз и улазак и како зовемо те парове ријечи?
- Која је разлика између правих хомонима и хомографа? Објасни на примјеру!
- Пронађи синониме за сљедеће ријечи!
закаснити - *осјећајан* -
крупан - *љубак* -
- Ријечи од миља зовемо _____.

- Из ког језика су преузете сљедеће ријечи и како зовемо те позајмљенице?

панталоне -

кист -

ашов -

хит -

кофер -

флота –

- По чему се разликују архаизми од историзама?
- Како би написао ову реченицу служећи се жаргонизмима?

Родитељи су се љутили због закључених јединица.

- Објасни фразеологизам “*Пасту на ниске гране*”!
- “*Цио град спава*” – примјер је за језичку појаву коју зовемо _____ .
- Које су три битне особине термина?
- Крај наведених термина из *граматике* напиши синониме, домаће ријечи!

деривација -

конгруенција –

партикуле -

апстрактне -

- Шта чини активну, а шта пасивну лексику?

Надам се да сте успјешно ријешили задатке и показали да сте савладали још једну област – Лексикологију.